

Кущик Т. О.

СВЯТИЙ ІОАН ЗЛАТОУСТ ЯК ХРИСТИЯНСЬКИЙ ПРАВОСЛАВНИЙ ПЕДАГОГ

Дослідження має на меті обґрунтувати термін “християнський православний педагог” стосовно святого Іоана Златоуста крізь призму християнської православної педагогіки і діяльності священика. Розглядається пастирська діяльність священика у контексті духовно-морального виховання і педагогічного впливу на тогочасну аудиторію. З огляду на це доводиться можливість вважати святого Іоана Златоуста педагогом християнським і, зокрема, православним.

Ключові слова: Бог, святий Іоан Златоуст, духовна педагогіка, святоотцівська педагогіка, духовно-моральне виховання, православна педагогіка, церква, проповідь, християнська мораль.

Целью исследования является обоснование термина “христианский православный педагог” в отношении святого Иоанна Златоуста. Рассматривается пастырское служение священника в контексте духовно-нравственного воспитания и педагогического воздействия на современную ему аудиторию. На основании этого доказывается возможность считать святого Иоанна Златоуста педагогом христианским и, в частности, православным.

Ключевые слова: Бог, святой Иоанн Златоуст, духовная педагогика, святоотеческая педагогика, духовно-нравственное воспитание, православная педагогика, церковь, проповедь, христианская мораль.

The research aims at establishing the appropriacy of the term «Christian Orthodox pedagogue» in relation to St. John Chrysostom. It focuses on archbishop's activities as a priest and his educational impact on the audience of his time. Given this, it has been proved that St. John Chrysostom can be considered a Christian (in particular, Orthodox) pedagogue.

Key words: God, St John Chrysostom, spiritual pedagogy, spiritual and moral education, Orthodox pedagogy, church, homily, Christian morality.

Сучасна педагогіка ставить перед дослідниками проблему розробки системи виховання, у якій людина постає як цілісність, як носій

духовної культури свого народу і людства. Так, вітаючи український народ з нагоди Дня Хрещення Київської Русі 28 липня 2010 року, Президент України зазначив, що “глибока віра є носієм високої моральності і духовності та запорукою злагоди у нашому суспільстві” [16]. Ця думка співзвучна із зростанням зацікавленості проблемою духовно-морального виховання серед сучасних педагогів, яке спостерігається протягом останніх років. Відтак, пріоритетом освіти у сучасному українському суспільстві визнається саме виховання, і на рівні вищої державної влади визнається взаємозв’язок віри та духовності.

У педагогіці сьогодні не існує єдиного поняття духовності. Водночас, не зважаючи на відмінності у його педагогічних трактуваннях, у секуляризованому суспільстві все більшого розповсюдження набуває релігійно-християнське розуміння цього феномена. Про це зокрема свідчать численні наукові дослідження з християнської педагогіки, введення у шкільну програму предмету християнської етики, а також численні конференції в Україні, а надто – в Національному університеті “Острозька академія”[□], де педагоги з різних регіонів виховні перспективи в царині вітчизняної освіти пов’язують виключно з релігійним духовним розвитком дітей та молоді.

Такий напрямок розвитку педагогічної думки сьогодні видається цілком закономірним. Адже в наш час поширеним явищем є “кризова людина сьогодення”, за висловом Л. Зелінської, замкнута, недовірлива і сповнена безвіри. Її існування саме по собі є кризовим, оскільки відчуженість від першооснов буття ставить людину у вимір духовної порожнечі, що виявляється у зростанні жорстокості, злочинності, статевої розпусти, корупції, руйнації сім’ї та збільшенні числа самогубств. Тому завданням сучасних педагогів є наповнити виховний процес християнськими цінностями, які, як свідчать сучасні педагогічні і народознавчі дослідження, протягом століть були основою виховання в українських сім’ях. Тоді з’являється перспектива приходу на зміну людині кризовій “людини цілісної” – відкритої до Сокровенного, сповненої довіри Йому і віри в Нього [3, с. 15-54].

Розробляючи проблему виховання молодого покоління на християнських засадах, доцільним вважаємо звернутися до надбань християнської педагогіки минулого. Т. Тхоржевська, автор докторського дослідження “Розвиток теорії та практики виховання дітей на засадах православної моралі в історії України”, стверджує, що “з перших днів проникнення християнської культури (в Київській Русі – прим. Т. Кущик) впроваджується практика виховання, що виходить зі Святого Письма і святоотцівської мудрості” [17, 118]. Як відомо,

це виховання було православним. В свою чергу, кінцевою метою давньослов'янської православної педагогіки було привести людину до Бога [20, с. 34]. У цьому контексті особливий інтерес становить духовна спадщина святого Іоана Златоуста, одного з найбільш шанованих на Русі отців церкви, який спеціально писав на теми виховання. **Метою** цього дослідження є обґрунтувати термін “християнський православний педагог” стосовно святого Іоана Златоуста у контексті християнської православної педагогіки і діяльності святиителя.

Повертаючись до теми дослідження, спробуємо з'ясувати, хто такий “християнський педагог”. Тут ми відразу зустрічаємося з розділенням терміна на дві частини: “християнський” і “педагог”. Що включає в себе це поняття і що ми вкладаємо в нього, говорячи про святого Іоана Златоуста як про християнського педагога зокрема?

Насамперед звернемося до визначення терміна “педагогіка”. Педагогікою, за визначенням М. Фіцули, слід вважати сукупність теоретичних і прикладних наук, що вивчають процеси виховання, навчання і розвитку особистості. Водночас автор вводить поняття *духовної педагогіки* як однієї із стадій розвитку педагогіки взагалі. Схематично це зображується так: народна педагогіка – *духовна педагогіка* – світська педагогіка. При цьому *духовну педагогіку* визначено як галузь педагогічних знань і досвіду виховання та навчання особистості засобами релігії. Згідно з М. Фіцулою, найактивніше *духовна педагогіка* розвивалася в епоху, коли духовне життя суспільства визначалося церквою і було спрямоване в релігійне річище. Педагогічна думка у зазначений час була складовою частиною богослов'я [18].

Схожим за значенням є термін *святоотцівська педагогіка*, який вживає Т. Тхожевська. Аналізуючи теоретичне підґрунтя розвитку православного виховання в українських землях від Київської Русі, дослідниця вказує, що “населення Київської Русі не було першопрохідником у справі виховання, і його проблеми не були унікальними на той час” [17, с. 118]. За висновком автора, після хрещення ситуація в державі була близька до тієї, яка мала місце в Римській імперії після офіційного визнання християнства. Адже внутрішній світ має людей, які прийняли християнство, був далекий від висоти духу цієї релігії. Тому церква має на меті формувати нову, християнську свідомість на противагу язичницькій. Для цього вона звертається до здобутків святоотцівської педагогіки.

Тут варто детальніше зупинитися на поняттях “святоотцівська педагогіка” і “Святий Переказ”. Згідно з “Релігієзнавчим словником” за ред. проф. А. Колодного і Б. Лобовика, отцями церкви вважають

церковних авторів, які жили і працювали у II-VIII ст. і у творах яких християнському вченню було надано концептуального оформлення [11, с. 228]. Попри те, що отці церкви, як правило, спеціально не обґрунтовували виховні питання подібно до науковців-педагогів, зміст їхньої спадщини відзначається високою виховною цінністю завдяки зверненню до Святого Письма як об'єкта вивчення [11, с. 120]. Водночас, Святий Переказ у сучасній науці розуміється як “сукупність релігійних положень і приписів, які розглядаються як “одкровення від Бога, тобто як одержані від Нього не в письмовій (таким є Святе Письмо), а в усній формі”. Мета Святого Переказу – витлумачення головних положень Святого Письма [11, с. 297]. За значимістю Святий Переказ прирівнюється до Святого Письма, оскільки сприймається як голос Божий. Звідси можемо зробити висновок і про значущість святоотцівської педагогіки як складової Святого Переказу.

Розуміння нами особистості святого Іоана Златоуста християнським педагогом, окрім виділених у науці понять духовної і святоотцівської педагогіки, спирається і на історичні витоки цього поняття. Згідно з Л. Зелінською, біблійне поняття вчителя постає вже в юдаїзмі, бо Святе Письмо трактувалося Божою педагогікою. Про зближення понять учителя і пастиря ми дізнаємося також з Євангелія, де Господь Ісус Христос є і Пастирем, і Вчителем. Наслідуючи його, у такому поєднанні діяли і християнські священики, монахи протягом існування церкви. Історія також дає приклади, коли нерідко священики були професійними педагогами. Сюди віднесемо І. Галятовського, святителя Тихона Задонського, о. Іоана Боско, з більш сучасних – В. Зеньківського, Ю. Дзеровича тощо.

Про певне змістове зближення ролі вчителя і пастиря у сучасному навчально-виховному процесі ведеться мова і сьогодні. Так, професор Московського державного педагогічного університету Н. Котовчихіна вважає, що кожній людині в житті потрібен духовний керівник. У статті “Формування духовного образу сучасного вчителя” вона вказує на те, що “роль, що певною мірою наближається до духовного пастирства, виконують сьогодні викладачі, не байдужі до того, чим будуть наповнені не лише голови, але й душі майбутніх вчителів” [4, с. 43]

Центральним пунктом християнської педагогіки є, як визначає Л. Зелінська, “виховання у любові до людини, у відкритті батьківства-синівства Бога, відчутті духовного братерства”. При цьому, джерелом цього братерства є “не соціальний клас, а спільний Отець”, а “виховання стає мудрістю” [3, с. 43]. Більше того, як вказує автор,

особистісною динамікою життя вихователя-християнина є духовне наднапруження, а основою його педагогіки – наслідування Христа.

Ми не можемо стверджувати, що святий Іоан Златоуст був професійним педагогом у тому розумінні, яке вкладає в це поняття сучасна наука. Однак з огляду на все вище сказане, а також на характер діяльності, зміст духовної спадщини святого, яка відзначається систематичним розкриттям питань виховання і самовиховання особистості, зважаючи на внесок у справу християнського виховання, а також особисті якості архієпископа Іоана Златоуста, визнаного святим, з упевненістю вважаємо його *педагогом християнським*.

Тепер перейдемо до наступної частини нашого пошуку. Повернемося до терміна “духовна педагогіка” М. Фіцули і проаналізуємо наведене вище його визначення. З огляду на зміст цієї галузі виховання, а також на релігійну приналежність тих, на кого вона у період середньовіччя була спрямована, можна виявити, що значення слова “духовна” тут наближається до поняття “християнська”. Щодо спадщини святих отців, то вона теж є насамперед християнською за змістом, так що вважається витоками християнського виховання у православній і в католицькій церквах (хоча і з деякими відмінностями) [17, 118; 18, 11]. Звідси розуміємо святого Іоана Златоуста як *християнського педагога*.

Уважаючи святого Іоана Златоуста християнським педагогом, ми не можемо не вказати на те, що історично святитель був пов’язаний з церквою Східного обряду, на ниві якої працював, був засуджений до вигнання і знову ж таки визнаний святим. Та цей факт видається важливим ще й тому, що вважаючи святого Іоана Златоуста православним педагогом, на що маємо право, спираючись на те, що православна церква проголосила його одним з трьох Вселенських учителів, святим, а також у тлумаченні чималої кількості понять звертається до спадщини святителя, ми можемо знайти краще розуміння його праць у межах цієї галузі виховання.

Розвиваючи попередню думку, зазначимо, що поняття православний також вказує на істотний зв’язок з першим християнством, ранніми виховними традиціями християн, а також іншими святоотцівськими досягненнями. Це можна пояснити тим, що як і в православному, так і в католицькому богослів’ї під поняттям “православний” розуміють “незмінний”, що міцно тримається передання Отців, точно зберігаючи його. Тому вживаючи поняття православний, не прагнемо розпалювання конфесійної ворожнечі, а лише прагнемо більш точно передати зміст педагогічних поглядів святого Іоана Златоуста.

У праці Є. Шестуна “Православная педагогика” це педагогіка також розглядається у виокремленні з християнської. На думку автора, ці два терміни не можна вважати тотожними, оскільки: “У різних християнських віросповіданнях проблеми педагогіки вирішуються неоднаково...” [14, с. 26]. Як вказує Є. Шестун, православна педагогіка – це “воцерковлена педагогіка і педагогіка воцерковлення”. При чому під воцерковленням особистості розуміється не лише релігійне виховання, а духовне преображення людини як шлях до прояснення в ній образу Божого, набуття дарів Святого Духу, досягнення святості [14, с. 28]. Варто зазначити, що саме таке бачення ми знаходимо в Златоуста.

З погляду історії церкви, вживання терміна “православний” є дещо спірним. Святий Іоан Златоуст жив і працював у той час, коли церква не була офіційно поділена на Східну і Західну. Рішення Вселенських Соборів визнавалися обома церквами, і Собори здебільшого проводилися спільно. Тому хоч історично так склалося, що святий діяв на Сході імперії і в Східній церкві, навряд чи доцільно говорити про спадщину святителя як надбання виключно православної церкви, відмовляючи у цій церкві католицькій (теж – християнській – прим. Т. Куцик). До того ж варто пам’ятати про те, що сам святий, зазнавши несправедливих утисків від ієрархів Східної церкви на соборі “Під дубом”, звертався за допомогою до папи римського Інокентія [21, с. 21], а також про те, що хоча святий Іоан Златоуст діяв у лавах Східної церкви, він навряд чи виокремлював себе у такому різкому протиставленні до церкви Західного обряду, яке має місце у наш час. У свою чергу, звернення до католицьких джерел дало можливість з’ясувати, що Златоуст, визнаний святим і одним із Вселенських вчителів православною церквою, католицькою визнаний також, про що папа Бенедикт XVI зазначає, що святий Іоан Златоуст становить місток між Східною і Західною церквами. Водночас, греко-католицький історик церкви Матвій Стахів, професор Українського Вільного Університету зазначає, що *соборна* Церква визнала Златоуста, тим самим даючи зрозуміти, що Златоуст визнаний святим і католицькою церквою, що підтвердилося і авторським пошуком [15]. Поряд з цим святого Іоана Златоуста визнають і шанують англіканська, лютеранська та давньосхідні церкви (армянська, коптська тощо).

Водночас маємо повне право розуміти святителя християнським православним педагогом. Уже наприкінці IV століття відбувається поділ Римської імперії на Західну і Східну, і, як зазначає католицький історик церкви о. Гі Бедуел, “відбувається різке розходження на рівні ментальності між старим Римом і новим – містом Костянтина, чи Константи-

ноподем (...)” [с. 203]. Саме на цей час припадає пастирська діяльність святого Іоана Златоуста. І хоча офіційний розкол церков відбувся у 1054 р., святителя без будь-яких конфесійних упереджень можна назвати представником Східної (спочатку Антіохійської, пізніше – Константинопольської), а отже, православної церкви. Сюди ж варто додати, що саме у Константинополі у 1084 році було прийнято свято Трьох Святих, яким прославлялися три видатних “вселенських учителі”: святий Василій Великий, Григорій Богослов та Іоан Златоуст [8, с. 94].

У працях дослідників спостерігається тенденція до визначення святого православним діячем. Термін “грецький” (Greek), що можна тлумачити як Східного обряду або “православний”, вживає й Філіп Шаф, автор англomовного дослідження “Життя і праця святого Іоана Златоуста” (...). Дослідник життя і творчості О. Лопухін теж говорить про православність святителя, так як і інші історики церкви. Т. Тхоржевська пише, що ім’я святого Іоана Златоуста було найбільш шанованим у працях, що стосуються православного виховання.

Щодо сучасної церковної думки в Україні, вона є співзвучною вище сказаному. Наприклад, ректор Рівненського православного богословського інституту прот. Ігор Швець зазначає належність святителя до Православної Церкви. Подібно, і прот. С. Лучанін (проректор цього інституту) зараховує святителя до святих Вселенської Православної Церкви [13].

Однак як у церковному, так і науковому означенні святого Іоана Златоуста як діяча нерідко має місце ширше поняття – “християнський”. Ми не будемо акцентувати увагу на тлумаченні цього поняття, лише зазначимо, що у проаналізованих працях воно вживається або як синонім до православний [7, с. 30], або з огляду на офіційну єдність церков у час Златоуста, як більш прийнятний, що не породжує суперечок [12], або як наслідок небажання концентруватися на конфесійній приналежності, як у радянського дослідника Курбатова [5], або, очевидно, щоб підкреслити цінність творів святого для різних гілок християнства [5, с. 55].

У будь-якому разі вважаємо за потрібне ще раз наголосити на тому, що виділення православності святого Іоана Златоуста ми розглядаємо як умову більш точного передання характеру його вчення і діяльності, а не як намагання розпалити міжконфесійну ворожнечу, визнаючи, що спадщина святителя є цінною для християн як Східного, так і Західного обряду. Саме тому вживаємо термін “християнський православний педагог”, розглядаючи спадщину святого на тлі православного віровчення.

Сучасники святителя залишили нам опис його зовнішності: невисокого зросту, виснажений, з лисиною, лоб у глибоких зморшках. Життєві негаразди розхитали його здоров'я, за словами Аммана, навіть голос показував його фізичну слабкість [1]. Водночас це не заважало святителю йти шляхом служіння ближньому як словом, так і справами.

Будучи священиком, святий Іоан Златоуст виступив у ролі церковного вчителя і, як засвідчують джерела, вже його перша проповідь, виголошена з приводу посвячення у сан пресвітера, мала успіх. Святий Іоан Златоустий проповідував Боже Слово раз чи два рази на тиждень, а іноді кожен день. Дослідник життя і творчості святого О. Лопухін пише: “Подібні проповіді ще ніколи не звучали в Антіохії, і мешканці її з подивом слухали проповідника, який сповна володів їхніми серцями, так що вони тремтіли від картин гніву Божого, раділи від надії на безкінечне милосердя. Коли натхненний проповідник викривав пороки свого міста, – бичував жадобу і немилосердя багатих, марнославство і хижацтво чиновників, легковажність і розбещеність жінок, ті, хто стояв у храмі, не могли не червоніти і не здригатися від усвідомлення своєї порочності, а коли проповідник підсумовував своє слово заклик до покаяння і виправлення, обіцяючи допомогу згори у цій святій справі, слухачі не витримували і переривали мову проповідника гучними оплесками” [6].

Зупиняючись детальніше на проповідях святого Іоана Златоуста, варто зазначити, що він їх не читав, а промовляв “від повноти серця”, що мало вплив на слухачів [9]. Мова його проповідей була чіткою і плавною, багатою на різноманітні пояснення. Незабаром у церкві з'явилися скорописці, які записували сказане пресвітером, і записане передавали й продавали бажаним. Повчання Златоуста читалися за трапезами і на майданах.. За ці проповіді антіохійці називали святого Іоана “Божими і Христовими вустами”, “солодкомовним”, “медоточивим”. Однак в історію церкви святий Іоан увійшов під іменем Златоустого, яке було формально визнане церквою на Халкідонському соборі у V столітті.

Здійснюючи наставництво віруючих Антіохії у справі християнського благочестя, святий Іоан Златоуст виступив як утішитель і заступник своєї пастви під час громадських заворушень. У 388 році в Антіохії мало місце повстання населення проти імператорських податків. З приводу святкування 10-річчя царювання Феодосія і 5-річчя перебування у сані августа його сина Аркадія, імператор планував урочистості і з цією метою вирішив зібрати кошти з великих міст,

серед яких була і Антіохія. Однак серед населення міста поява нового податку викликала спротив. Слідом за Александрією Антіохія повстала проти наказу імператора, причому обурений натопв чинив безлад у місті і зруйнував статуї імператора, його супруги й інших членів імператорської сім'ї [6].

Після закінчення заворушень повсталих охопив відчай, оскільки очікувалося, що імператор суворо покарає місто. Місто могло бути зруйноване і спалене, а населення страчене чи продане в рабство. Тому ті, хто повстав, заповнили церкви і плачучи просили в Бога помилювання. Святий Іоан Златоуст не став осторонь подій. Не виголошуючи проповідей протягом тижня, він у суботу чи неділю перед Великим постом звернувся до народу зі словами пастирської утіхи й наставництва. Протягом двадцяти двох днів, поки тривало посланництво антіохійського єпископа Флавіана до імператора і народ перебував у незнанні щодо волі імператора, святий щоденно звертався до пастви зі словами підтримки. У "Бесідах про статуї", які були виголошені проповідником, він зобразив жажливі реалії повстання, щоб сповнити повсталих соромом за вчинене і викликати покаєння. Разом з цим він вселив у серця пастви надію на милосердя Боже і на помилювання імператора, так що народ був утішений і заспокоєний [21].

Свої бесіди святий Іоан продовжував вести протягом великого посту. У цей час розпочалося слідство над винними у заворушеннях. Антіохійські в'язниці були наповнені ув'язненими, а ті, яким не вистачило місця, були зачинені в загорожі. Однак коли на третій день імператорські вповноважені прямували до місця громадського засідання, їм перекрили дорогу монахи-відлюдники з печер неподалік Антіохії. А біля преторія, де засуджені очікували смертної кари, сановників зустріли єпископи і священники, у перших рядах яких був святий Іоан Златоуст. Духовним особам вдалося вмовити чиновників імператора дарувати прощення ув'язненим і клопотати перед імператором за місто. Одночасно із клопотаннями сановників, з імператором зустрівся єпископ Флавіан і остаточно схилив Феодосія до помилювання. Таким чином, Антіохія була врятована. У свою чергу, бесіди святого Іоана Златоуста, як свідчать джерела, навернули в християнство багатьох язичників.

Під час пастирського служіння яскраво розкриваються особисті якості святого. Самовідданість у ставленні до ближнього, любов і жертвовність, яку виявляв святий Іоан перебуваючи в сані диякона, набуває нового забарвлення під час священницької діяльності. Так, ризикуючи життям, святитель виходить на захист засуджених на смерть

в числі інших священників під час заколоту в Антіохії. Водночас, не шкодуючи часу і здоров'я, Іоан виголошує численні проповіді, які підтримують народ і дають надію. Як бачимо, від початку пастирського служіння і надалі, проповідництво істинно християнського способу життя – не зовнішнього лише, а насамперед внутрішнього – стає головною справою святителя.

Саме завдяки проповідям святого, які збереглися до нашого часу, маємо можливість дослідити у деталях його особистість. Бесіди святого Іоана Златоуста не є відірваними від життя, а навпаки відрізняються глибокою життєвістю, оскільки містять відгуки проповідника на реалії сучасного йому середовища. Вони виявляють у ньому людину, не здатну стояти осторонь чужого горя. Водночас саме ця риса – чуйність до проблем і нещасть ближнього, прагнення допомогти – сприяє тому, що між проповідником і паствою встановлюється особливий духовний зв'язок, довіра.

Про любов святого до своїх учнів свідчить він сам. Це не просто прагнення добра, це і потреба в спілкуванні і баченні тих, ким опікуєшся. Водночас виявом любові є і виховання християнських чеснот у пастви шляхом докорів за скоєні гріхи і легковажність у справі духовного вдосконалення. Як пише О. Лопухін, “пастир строго докоряв своїй пастві тому, що любив її, і вона покійно зносила його заслужені докори, тому що й сама любила його. Це були два друга, з'єднані між собою нерозривними узами любові і відданості”. Характеризуючи ставлення святого Іоана до тих, кому проповідував, дослідник робить висновок, що його любов “серйозна і глибока”, “свята” [6]. Вона не схожа на брехливе підлесництво честолюбців, які лестощами привертають на свій бік народ, щоб легше керувати ним. Навпаки, Іоан володів даром *parresia* – сміливість сказати все, що думаєш, до останку і будь-кому, тому часто в очі говорив гірку правду слухачам. Водночас, слова любові до пастви, які він промовляє з амвону, відрізняються “непідробною щирістю” (9)

Любов до ближнього виявляється у святого Іоана й у заступництві за бідних, яке під кінець життя стане, зрештою, приводом до його заслання і немилості з боку імператорського дому. Добре ознайомившись з умовами, у яких проживала антіохійська біднота, ще за часів дияконського служіння і водночас сам будши вихідцем із заможних кіл, святитель протягом усієї своєї церковної діяльності намагається покращити становище бідних верств населення. Так, А. Амман у праці “Шлях отців” так пише про святителя: “Він був одержимий піклуванням про ближніх, все у нього йшло від серця, і прості люди чудово

відчували його любов. Багато разів йому доводилося захищати бідних і страждених, тих, що помирали від голоду й спраги, але він ніколи не загравав з тими, хто потопав у розкошах, безсоромно виставлених перед очима бідноти” [1].

Проповіді святого Іоана Златоуста виявляють у ньому людину милосердну і сповнену прощення. Адже палко виступаючи проти гріхів і пороків пастви, святий не переносив ворожого ставлення на людей, яким проповідував. Натомість він з любов’ю і співчуттям ставився до самих грішників, вселяючи в них надію на Боже милосердя. Він прощав і незадоволеним докорами у гріховному способі життя, які не хотіли змінюватися під впливом викриттів і перестережень, але лаяли і лихословили святого [6, 51].

Непохитність і принциповість святого Іоана, джерелом яких була його віра в Христа, є одними з тих якостей, які багато в чому визначили його життєвий шлях. Святий не зупиняється на шляху слідування правді, й будучи жертвою незадоволення імператора й імператриці, сановників і церковних ієрархів, не відмовляється від тих цінностей, які проповідував сам. Перше заслання не залякало Іоана Златоуста, не зламало його духу, і він не перетворюється на підлесника і разом з тим не тікає від обов’язку, через який, зрештою, зазнає мук і виснажений тяготами заслання закінчить життя на чужині.

Такою є особистість святого Іоана Златоуста, наскільки ми можемо пізнати її сьогодні. Однак не викликає сумніву те, що особистість ця яскрава не лише в ракурсі розвитку церковного життя, а й як приклад діяльності вчителя – наставника і вихователя у справі духовного становлення людей. Любов до Бога і пастви, прагнення зробити якомога більше добра, милосердя і всепрощення, непохитність у дотриманні християнської моралі в поєднанні з талантом красномовства явили світу одного з тих учителів, мудрість якого не згасла за шістнадцять століть існування людства. Тоді як носій цієї мудрості – святий Іоан Златоуст був визнаний церквою одним із трьох Вселенських учителів (разом із святителем Василем Великим і Григорієм Богословом).

Література:

1. Амман А. Путь отцов: Краткое введение в патристику [Електронний ресурс] / А. Амман // Режим доступу до книги: <http://krotov.info/history/04/kern/page19.htm>.

2. Дем’янюк Т. Д. Духовна школа Іоанна Златоустого / Т. Д. Дем’янюк // Святий Іоанн Златоустий – великий святитель і вчитель Церкви Христової: Матеріали Богословської науково-практичної конференції, присвяче-

ної 1600-літтю блаженної кончини святителя Івана Золотоустого: Гол. ред. В. Є. Рожко. – Луцьк: Волинська книга, 2007. – С. 55-57.

3. Зелінська Л. Пропозиції до курсу християнської педагогіки / Л. Зелінська // Християнська етика і педагогіка: статті та уроки. Гол. ред. В. М. Жуковський. – Острог, 2000. – С. 15-54.

4. Котовчихина Н. Формирование духовного облика современного учителя / Н. Котовчихина // Святоотеческое наследие в духовно-нравственном воспитании детей и молодежи. – М., 2001. – С. 6. – С. 43-45.

5. Курбатов Г. Л. Ранневизантийский город: (Антиохия в IV веке) / Г. Л. Курбатов. – Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1962. – 262 с.

6. Лопухин, А. Жизнь и труды Святого Иоанна Златоуста, архиепископа Константинопольского / А. Лопухин. – Москва: Амрита-Русь, 2008. – 128 с.

7. Лотоцький, В. Соціальний ідеал святого Іоанна Зоотоустого та його актуальність в сучасному християнському світі / В. Лотоцький // Святий Іоанн Золотоустий – великий святий і вчитель Церкви Христової: Матеріали Богословської науково-практичної конференції, присвяченої 1600-літтю блаженної кончини святителя Івана Золотоустого: Гол. ред. В. Є. Рожко. – Луцьк: Волинська книга, 2007. – С. 30-46.

8. Маковій, Г. П. Народ у народних святах / Г. П. Маковій. – Чернівці: Факел, 1997. – 510 с.

9. Попов, И. В. Святой Иоанн Златоуст и его враги / И. В. Попов // Богословский вестник, 1907. – Режим доступу до статті: <http://referat.mirslivarej.com/religija-i-mifologija/68887-svjatoj-joann-zlatoust-i-ego-vragi.html>

10. Поснов, М. Э. История Христианской Церкви / М. Э. Поснов. – Брюссель: Жизнь с Богом, 1994. – 614 с.

11. Релігієзнавчий словник / [Колектив авт.] – К. : Четверта хвиля, 1996. – 392 с.

12. Рыжов, К. В., Рыжова, Е. В. 100 великих пророков и вероучителей / К. В. Рыжов. – М. : Вече, 2004. – 544 с.

13. Святий Іоанн Золотоустий – великий святий і вчитель Церкви Христової: Матеріали Богословської науково-практичної конференції, присвяченої 1600-літтю блаженної кончини святителя Івана Золотоустого (Гол. ред. В. Є. Рожко). – Луцьк: Волинська книга, 2007. – 70 с.

14. Священник Євгеній Шестун. Православная педагогика / Е. Шестун. – Самара ЗАО “Самарский информационный концерн”, 1998. – 576 с.

15. Стахів, М. Христова церква в Україні (988-1596) / М. Стахів. – Львів: “Стрім”, 1993. – 584 с.

16. ТСН. Янукович упевнений, що українці вистоять завдяки християнству / ТСН [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://tsn.ua/ukrayina/yanukovich-upevneniy-scho-ukrayinci-vistoyat-zavdyaki-hristiyanstvu.html>.

17. Тхоржевська Т. Д. Розвиток теорії та практики виховання дітей на засадах православної моралі в історії педагогіки України: Дис... док. пед. наук: 13. 00. 01. – Київ, 2006. – 493 с.

18. Фіцула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих

педагогічних закладів освіти / М. М. Фіцула. – Київ: Видавничий центр "Академія", 2002. – 528 с.

19. Християнська етика і педагогіка: статті та уроки / В. М. Жуковський (ред.). – Острог, 2000. – 312 с.

20. Черніков, С. В. Виховання духовності особистості вчителя в теорії і практиці вітчизняної педагогіки (кінець XIX – початок XX століття) 2003 года. Автореф. дис... канд. пед. наук: 13. 00. 01 / С. Я. Черніков. Луган. держ. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2003. – 20 с.

21. Schaff, P. The Life and Work of St. John Chrysostom / Philip Schaff // Nicene and Post-Nicene Fathers. Volume 9 Chrysostom: On the Priesthood, Ascetic Treatises, Select Homilies and Letters, Homilies on the Statues (Ed. Philip Schaff). – Hendrickson Publishers, 1995.